

2017-019

Archeologienota Laakdal Dongenblok

Verslag van Resultaten

Bert ACKE en Maarten BRACKE

20-3-2017

Titel: Archeologienota Laakdal Dongenblok

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke en Maarten Bracke

Projectcode bureauonderzoek: 2017B252

Intern projectnummer: 2017.019

Locatiegegevens: Laakdal, Dongenblok

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 192991 en Y: 195833; X: 193070 en Y: 195782

Kadastergegevens: Laakdal (Veerle), afdeling 1, sectie A, perceel nr. 395N2, 395K2, 395V2, 395T2 en 395R2 (zie figuur 1)

Topgrafische kaart: zie figuur 3

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog) en Joeri Marannes (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 20/03/2017

© Maarten Bracke, p/a Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANEDE WERKEN	8
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	10
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	10
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	12
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	15
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	16
2.4. HISTORISCHE SITUERING	18
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	24
3. SYNTHESE	26
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	26
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	26
3.3. VERDER VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE BODEM	27
3.4. VERDER VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	28
3.5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	28
4. SAMENVATTING	30
5. BIBLIOGRAFIE	31
6. BIJLAGES	32

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning te Laakdal Dongenblok, waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaarde gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied, van de directe omgeving en van de gemeente Laakdal (Veerle) in het algemeen werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

² <http://www.geopunt.be/kaart>

³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie wordt gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast wordt in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en worden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen wordt afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

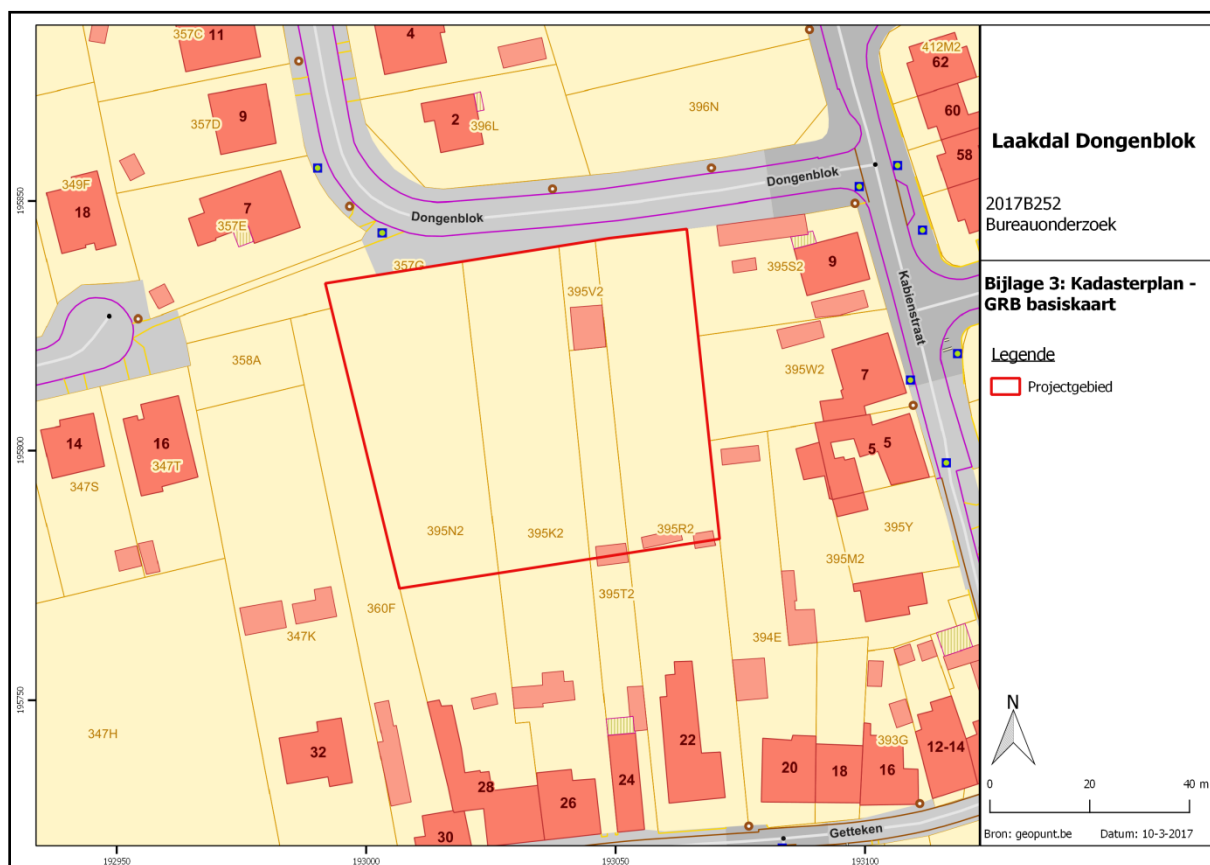
1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site in een landelijke gemeente, niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het terrein bevindt zich tussen het Dongenblok in het noorden, de Kabiënstraat in het oosten en het Getteken in het zuiden. Het terrein is verbonden in het noorden met het Dongenblok. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 4340m². Het terrein heeft een bijna vierkante vorm en ligt momenteel voor het grootste deel braak of als weiland. Enkel in het oosten zijn wat opgeschoten struiken en enkele kleine bomen aanwezig. Op het perceel 395V2 bevindt zich nog een bestaand gebouwtje van ca. 55m². Op de zuidelijke rand zijn nog enkele kleinere stalletjes aanwezig. Het plangebied bevindt zich in de dorpskern van Veerle op een paar honderd meter ten noordwesten van de kerk.

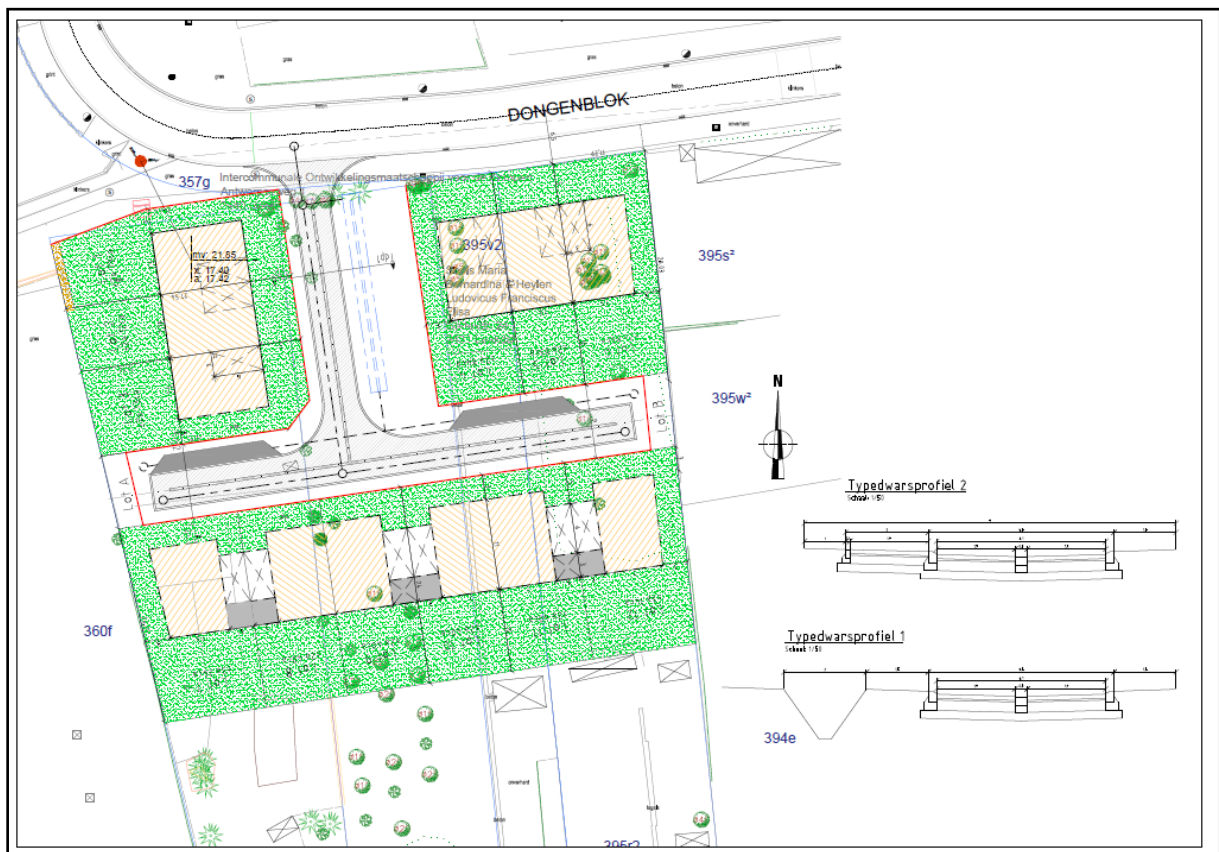
Figuur 1 Uitsnede uit het kadasterplan (bron: geopunt.be).

2.2. Geplande werken

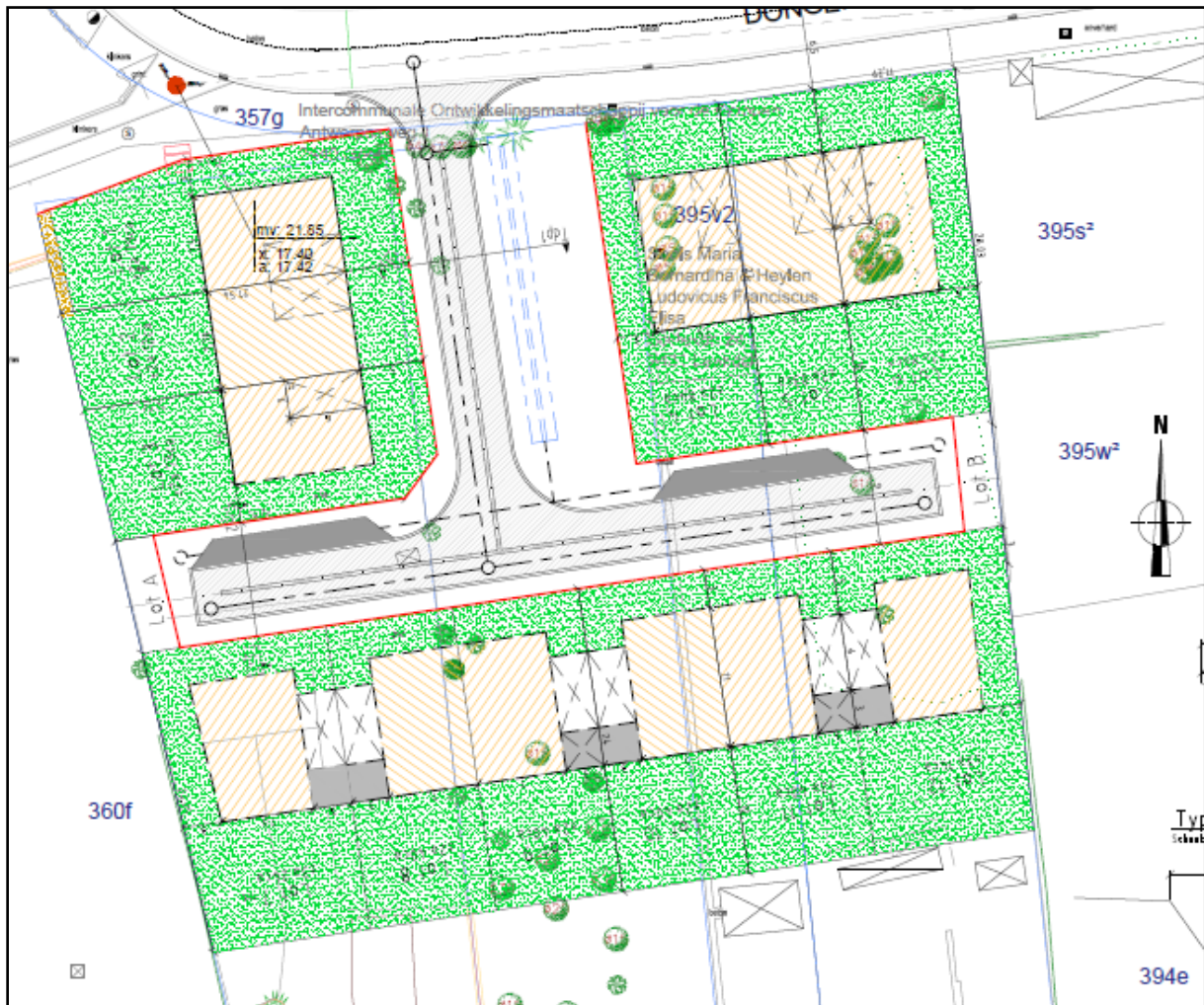
De geplande werken omvatten in eerste instantie enkele voorbereidende werken waaronder het slopen van het bestaande gebouwtje op perceel 395V2 en het verwijderen van het struikgewas en de kleine boompjes.

Nadien zal op het terrein een verkaveling ingepland worden met 12 woonkavels met verharde parkeerplaatsen, een T-vormige wegnis in verbinding met het Dongenblok, tuinzones bij de woningen, nutsvoorzieningen en rioleringen. De kavels hebben een oppervlakte tussen 190 en 326m². Ook wordt een kleine groenzone voorzien bij het oprijden van de verkavelingen aan de oostelijke zijde.

De geplande werken zullen het volledige bodemarchief verstoren binnen het plangebied.

Figuur 2 Uitsnede uit de 'geplande werken' (bron: initiatiefnemer).

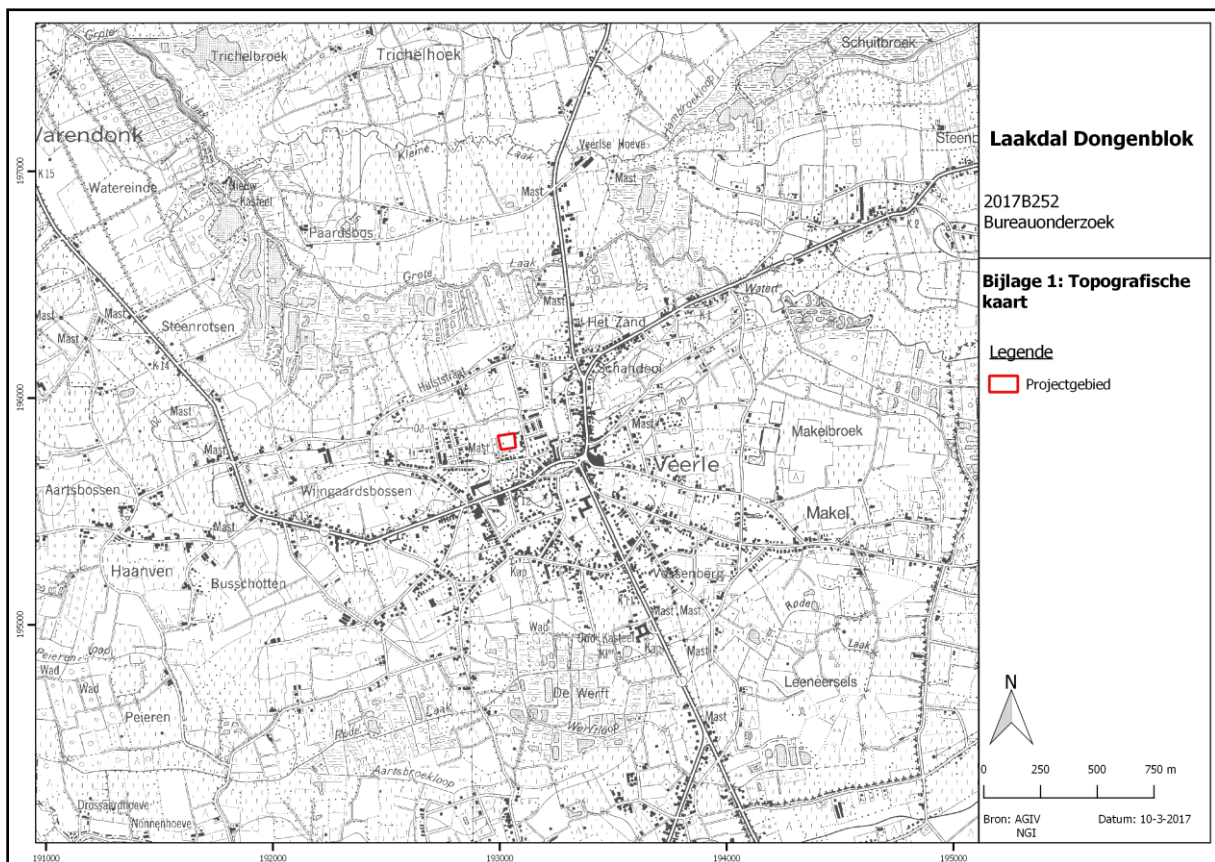
Figuur 3 Detailopname van de 'geplande werken' (bron: initiatiefnemer).

2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

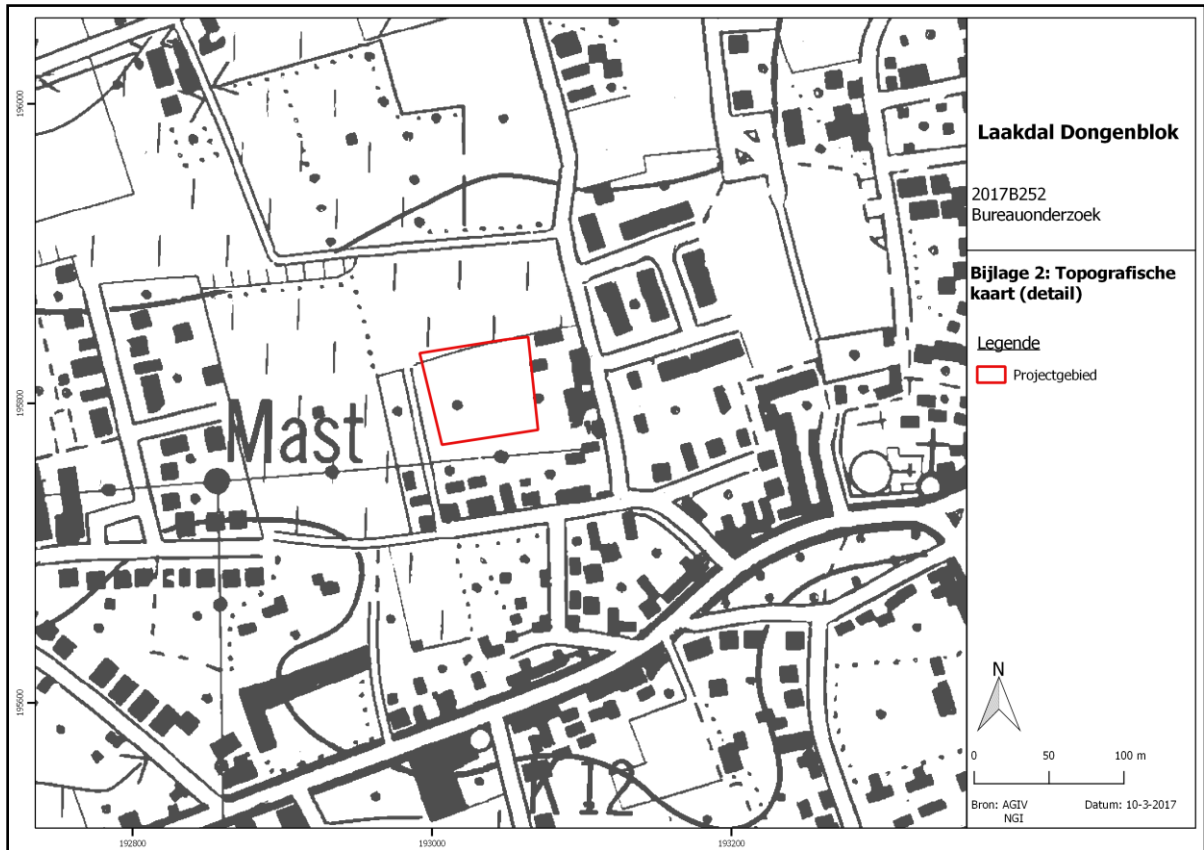
Het projectgebied bevindt zich in de gemeente Laakdal meer bepaald in de deelgemeente Veerle. Laakdal bestaat naast Veerle nog uit de deelgemeenten Eindhout, Varendonk en Vorst. De gemeente ligt in de provincie Antwerpen en vormt de grens met de provincies Limburg en Vlaams-Brabant. Laakdal wordt omgeven door de gemeentes Geel, Meerhout, Ham, Tessenderlo, Scherpenheuvel-Zichem en Herselt⁶. Langs de noordelijke tot noordoostelijke grens loopt de E313 autostrade die de verbinding vormt tussen Antwerpen en Luik, parallel daaraan loopt het Albertkanaal. Dit kanaal loopt een klein deel over het grondgebied van Vorst. De grens tussen Laakdal en Tessenderlo wordt gevormd door de Grote Laak.

Het plangebied, gelegen in de dorpskern van Veerle aan het Dongenblok, bevindt zich op enkele kilometer ten zuidwesten van het centrum van Laakdal. Het terrein wordt langs de noordelijke zijde begrensd door het Dongenblok, langs de oostelijke zijde door de Kabiensstraat en langs de zuidelijke zijde door de Getteken. Kadastraal gezien zijn de percelen terug te vinden onder Laakdal (Veerle), afdeling 1, sectie A, perceel nr. 395N2, 395K2, 395V2, 395T2 en 395R2.

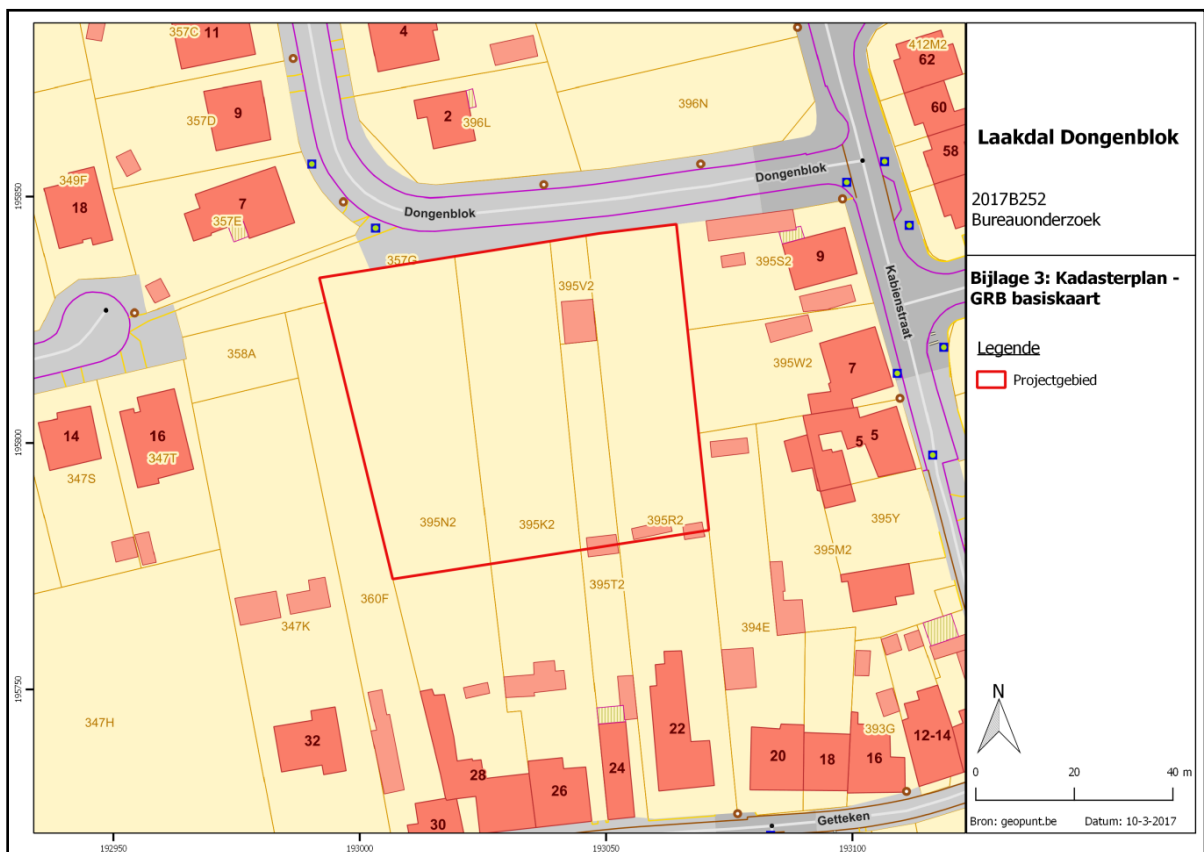

Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

⁶ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Laakdal>

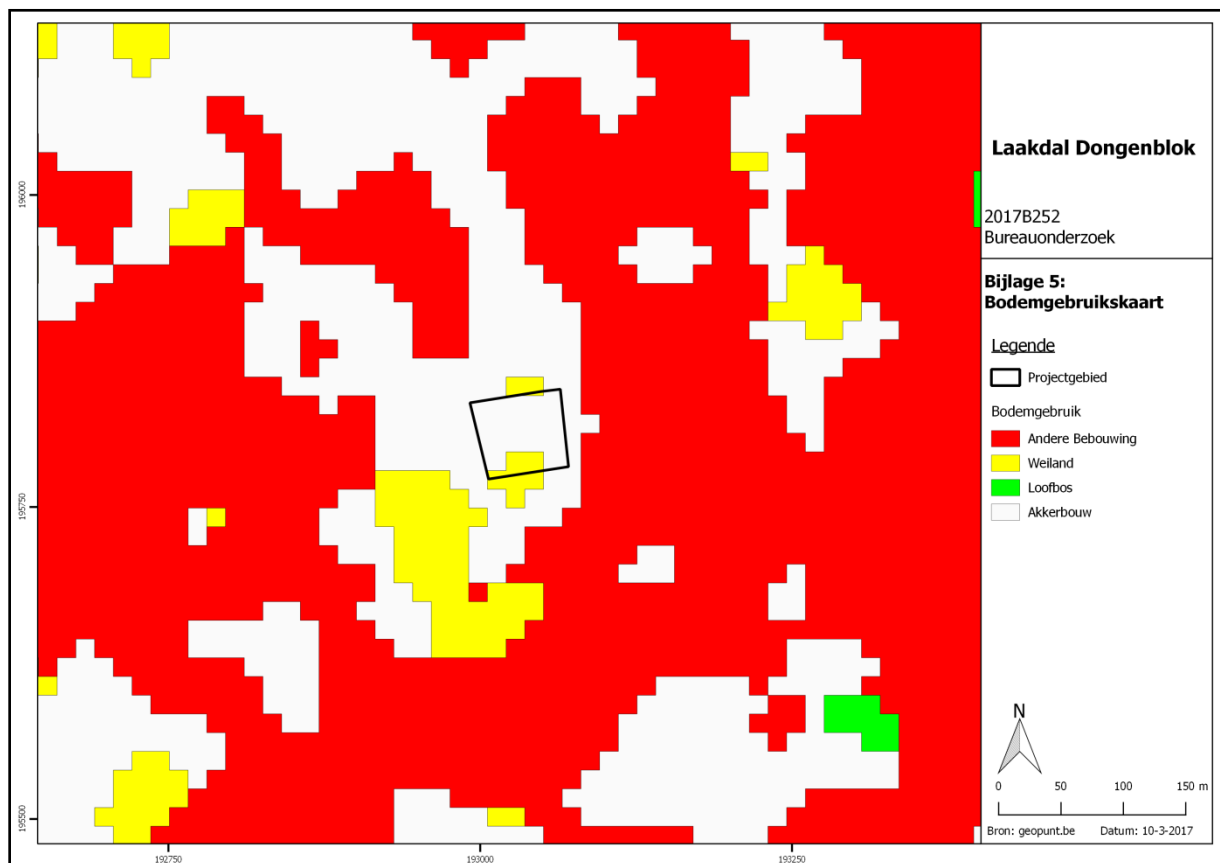

Figuur 5 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 6 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de perceelsnummers (bron: geopunt.be).

Op de bodemgebruikskaart van 2001 staat het gebied onderverdeeld in twee types. Het grootste deel is ingekleurd met een witte kleur en wordt omschreven als 'Akkerbouw', een bodem die gebruikt wordt in één of ander rotatiesysteem waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland. Het tweede type in het noordelijke en zuidelijke deel is geel ingekleurd. Deze inkleuring wijst op gronden die in gebruik zijn als weilanden. *Grosso modo* genomen komt de bodemgebruikskaart goed overeen met de huidige toestand.

Figuur 7 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

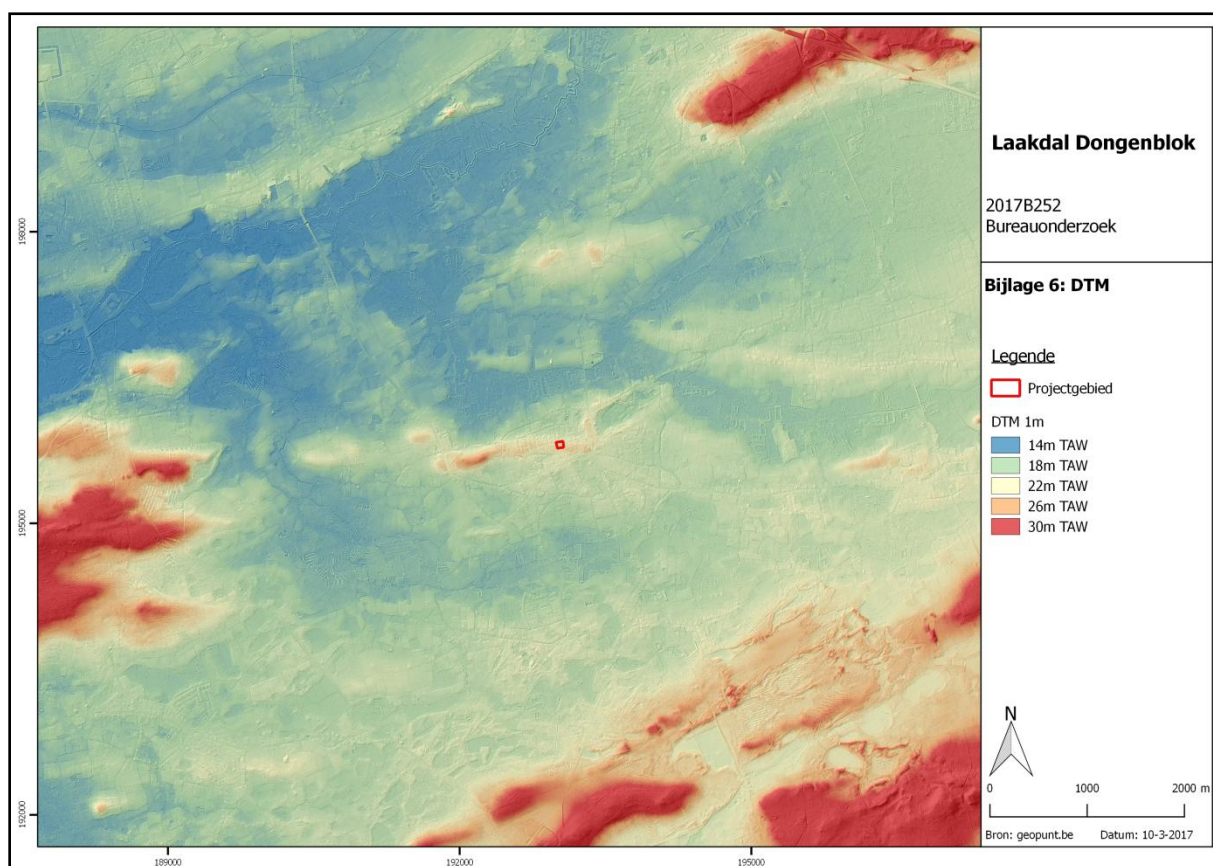
2.3.2. Landschappelijke situering

Veerle (Laakdal) behoort tot de Antwerpse Zuiderkemp en maakt deel uit van de Kempische laagvlakte. Meer naar het oosten tot zuidoosten toe bevindt zich het Kempisch Plateau en in het zuiden bevindt zich het Hageland gekenmerkt door enkele opeenvolgende getuigenheuvels (o.a. Rodenberg en Houterenberg) en riviervalleien. De belangrijkste rivier betreft de Grote Laak, die ten noorden van het plangebied stroomt en verder naar het oosten toe de grens vormt tussen Laakdal en Tessenderlo. In de directe omgeving van de Grote Laak zijn veel grote vijvers aanwezig.

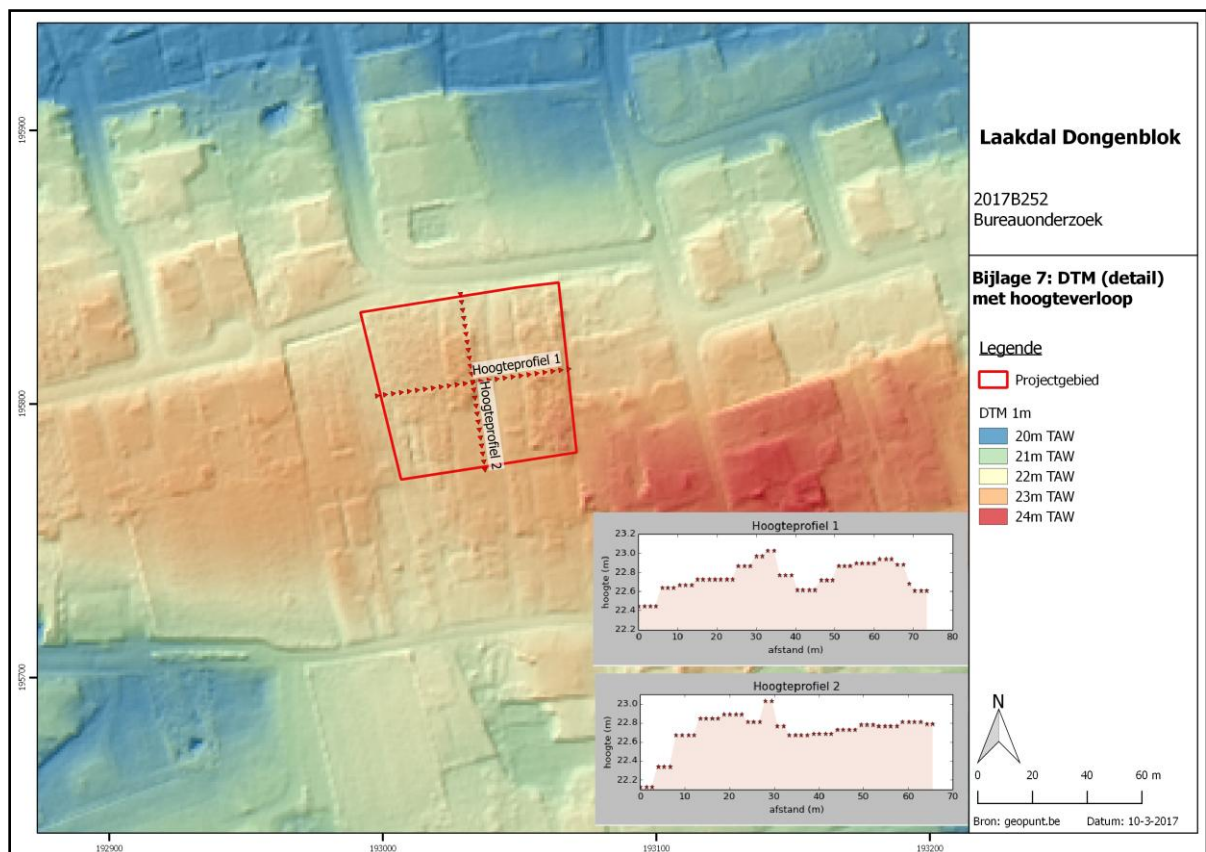
Op het Digitaal Hoogtemodel is bovengesteld patroon duidelijk op te merken. Het onderzoeksgebied zelf bevindt zich op een lichte heuvelrug aan de zuidelijke oever van de Grote Laak. In de ruime regio

zijn duidelijk ten zuiden tot zuidoosten diverse hogere getuigenheuvels te zien die het Hageland kenmerken. Toch is ook te zien dat Veerle-Laakdal niet volledig op het laagst gelegen punt ligt. De noordelijk stromende Grote Laak en het noordelijke gebied zijn beduidend lager gelegen. Het plangebied zelf is vrij vlak te noemen met een hoogteverschil tussen +22,2m en +23m TAW. Het plangebied daalt licht naar het noorden toe. Het hoogste punt bevindt zich in de zuidoostelijke hoek. Net ten oosten van het terrein aan de Kabienstraat is het hoogste punt gelegen rond ca. +24m TAW.

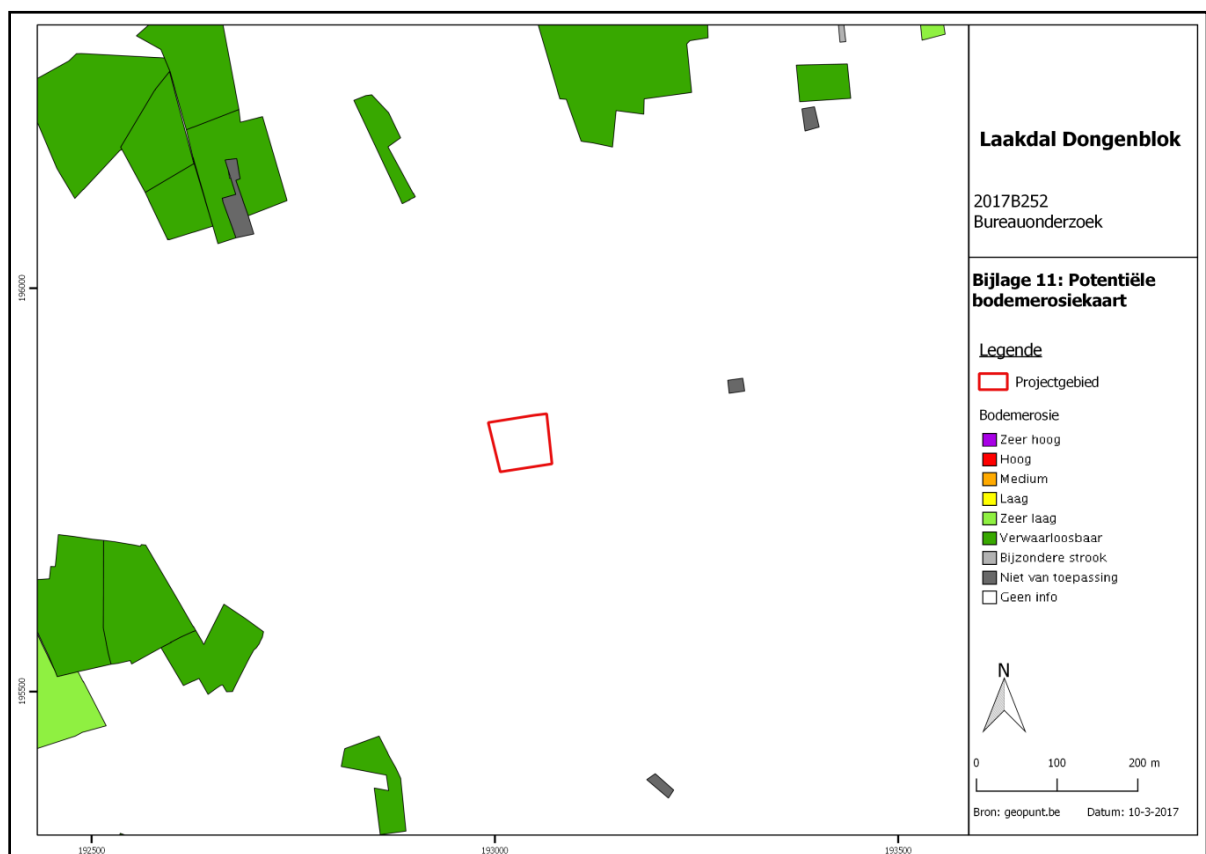
Op de potentiële bodemerosiekaart wordt het plangebied niet ingekleurd. Enkele percelen in de ruime omgeving hebben wel een inkleuring die een zeer lage tot verwaarloosbare erosiegraad aangeven. Op basis van de gelijkende kenmerken qua hoogteverschillen en hellingsgraad kan dit geëxtrapoleerd worden naar het terrein.

Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

Figuur 9 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV).

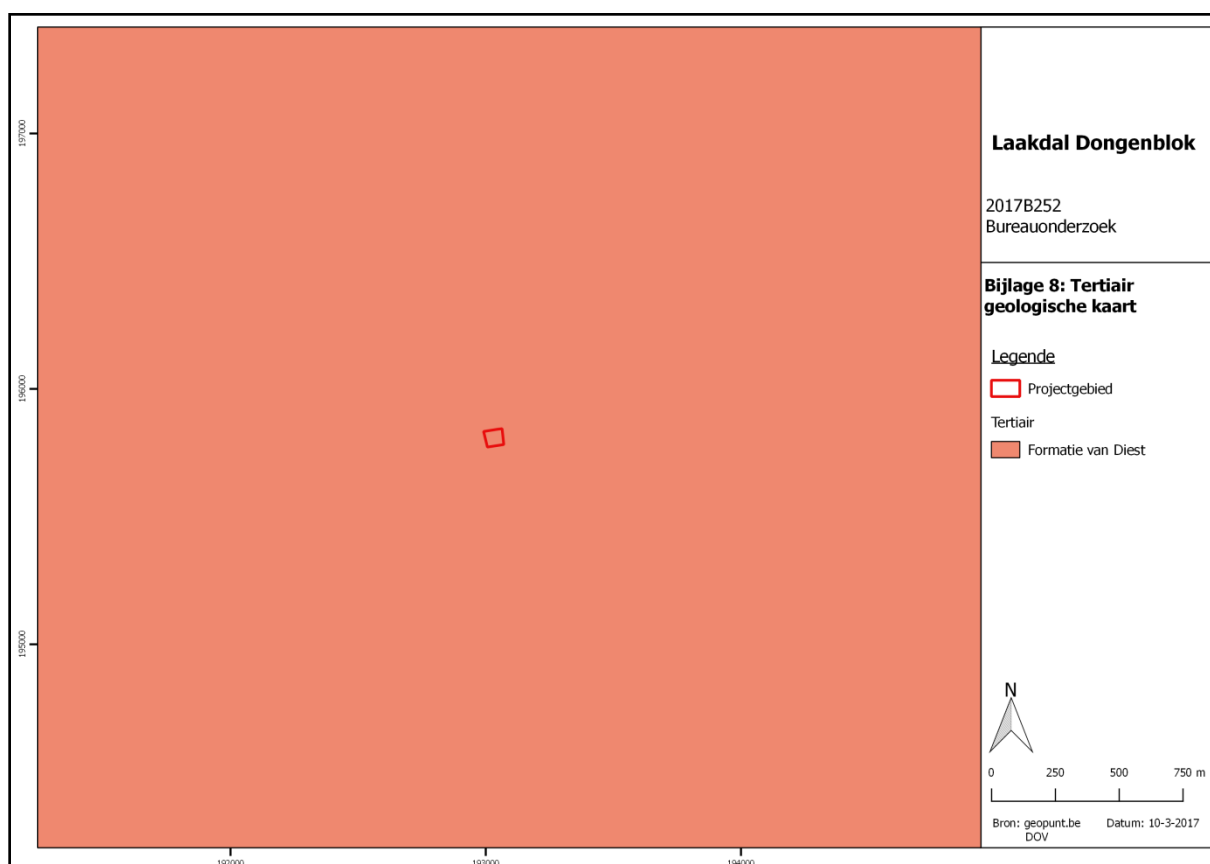
Figuur 10 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.4. Geologische situering

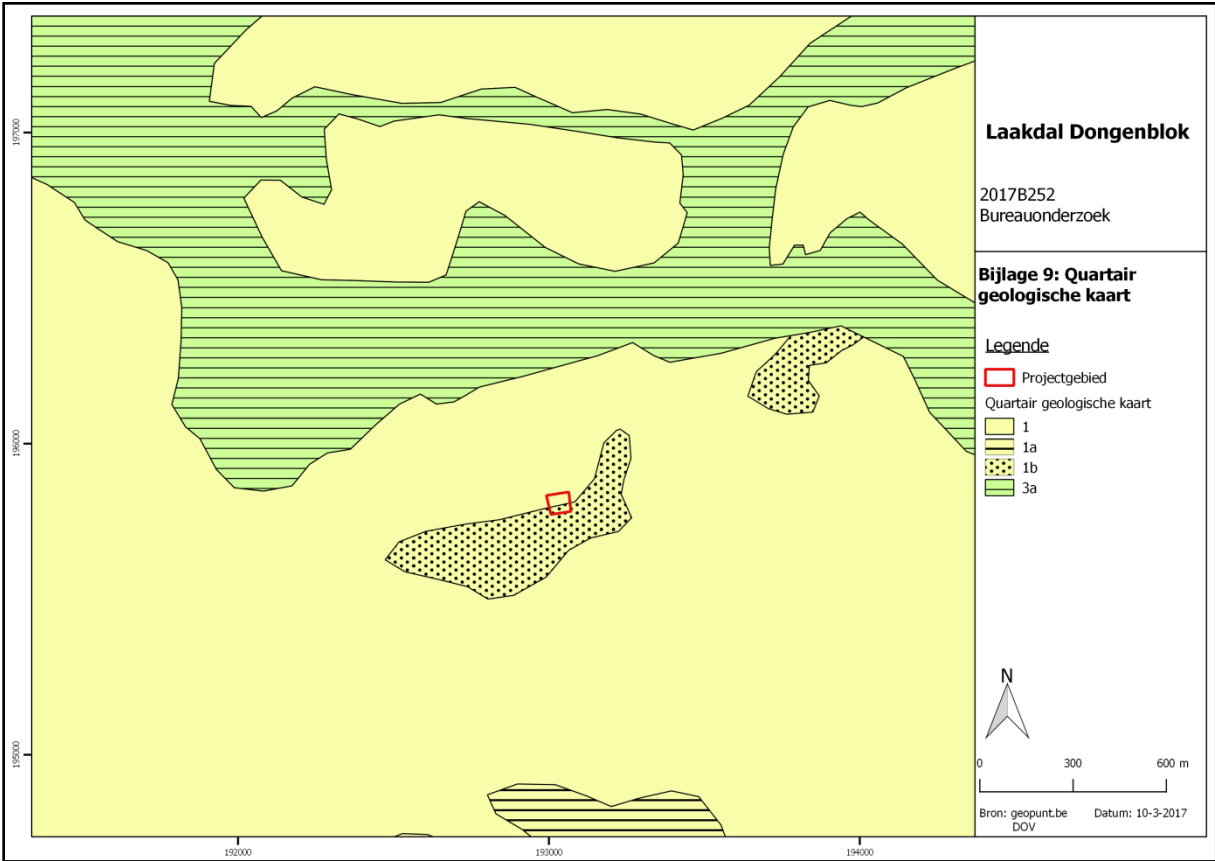
De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit de Formatie van Diest. Deze formatie kenmerkt zich door groen tot bruin heterogeen zand met meerdere grindlagen en ijzerhoudende zandbanken. De horizonten zijn klei-, glauconiet- en/of micariek met een overwegend schuine gelaagdheid.

De Quartair geologische kaart geeft aan dat de ondergrond in het noorden van het plangebied bestaat uit het type 1 omschreven als volgt: niet holocene en/of tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Het betreft eolische afzettingen van zand tot silt van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (code **ELPw**), mogelijk kunnen ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) aanwezig zijn. Het zuidelijke deel staat aangegeven als type 1b. Dit type wordt als volgt omschreven: holocene en/of tardiglaciale eolische afzettingen (b) bovenop de Pleistocene sequentie (1). Het betreft eolische afzettingen van zand tot silt van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (code **ELPw**), mogelijk kunnen ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) aanwezig zijn.

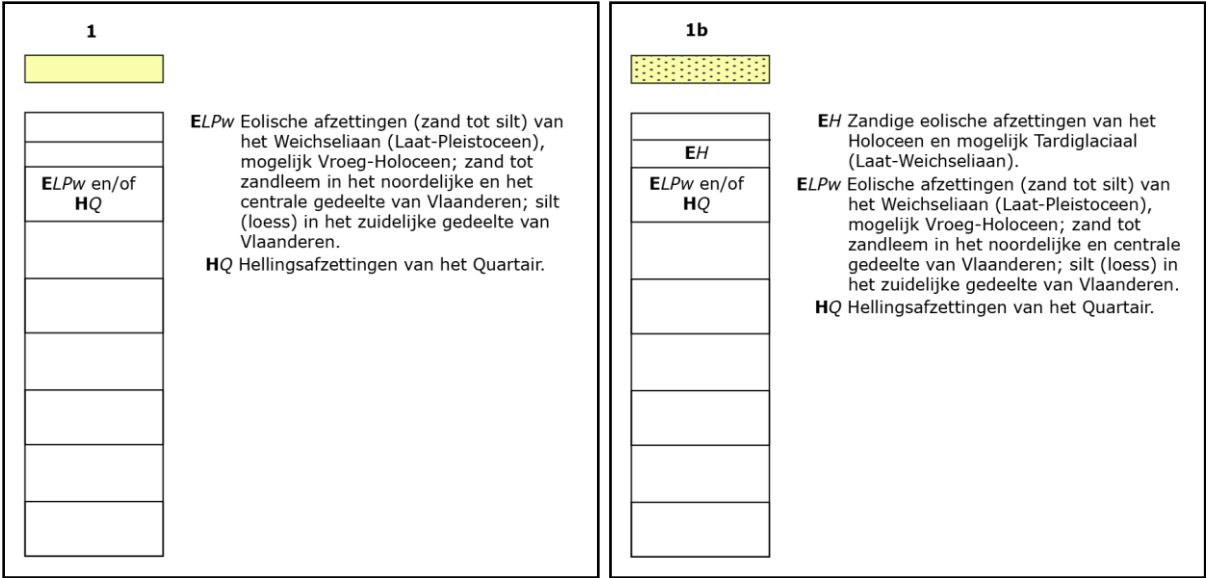
De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

Figuur 12 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 13 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 14 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering⁷

Laakdal werd gevormd op 1 januari 1977 en bestaat naast Laakdal uit de deelgemeentes Vorst, Eindhout, Varendonk en Veerle. Het plangebied zelf situeert zich in de dorpskern van Veerle. Archeologische sites op het grondgebied van Laakdal wijzen reeds op bewoning in de ijzertijd en Romeinse periode.

De eerste geschreven bron dateert uit 877 waarin de West-Frankische koning Karel de Kale het bezit bevestigt van het dorp Vorst in eigendom van de abdij van Nijvel. In 897 wordt dit nogmaals bevestigd door Zwentibold, koning van Lotharingen. Gezien de afstand tussen Nijvel en Vorst werden de bezittingen in leen overgedragen aan de familie Vandergalen, die reeds een leenhof op de Borcht bezaten. In de 12de eeuw zullen de Graven van Leuven en de Hertogen van Brabant hun voogdijrechten uitbreiden op verschillende abdijen en kloosters, waarbij ze de rechten en bezittingen toe eigenen, waaronder ook in Vorst⁸. De familie Vandergalen behield de rechten op de ontgonnen gronden en de rechten verbonden aan de kerk die ze in Vorst hadden gesticht, waaronder de tiendeninning en het benoemen van een pastoor.

Veerle verschijnt pas veel later in de geschreven bronnen. Het was omstreeks 1200 in het bezit van het kapittel van Bierbeek. Dit kapittel werd rond deze tijd samen met al haar bezittingen door de heren van Bierbeek aan de Sint-Nicasiusabdij van Reims geschonken. Deze abdij vormde het kapittel om tot een priorij die verder de bezittingen bestuurd. Omstreeks 1300 verkocht de priorij al haar bezittingen in Veerle aan de abdij van Averbode. Deze bezittingen besloegen vooral de oudste ontgonnen gronden en de kerkelijke rechten, zoals de tienden. In Veerle waren het de machtige heren Berthout uit Geel die zich hadden opgeworpen als dorpsheren die de rechten op de onontgonnen gronden en het bestuur verworven. Hierdoor ressorteerde Veerle tot het einde van het Ancien Régime onder het Land van Geel, dat later opging in het Markizaat Westerlo toen de familie de Merode het land van Geel via erfenis verwierf. Naast de bezittingen van de priorij van Bierbeek had de abdij van Averbode ook het patronaatsrecht van de kerk van Veerle verkregen van de bisschop van Kamerijk. De grens tussen de bisdommen Kamerijk en Luik, die wellicht erg oud is, liep immers dwars door Laakdal; Veerle hoorde onder Kamerijk, Vorst en Eindhout onder Luik⁹. De kerk van Veerle betreft de Onze-Lieve-Vrouw in de Wijngaard. Het schip en de zijbeuken zijn neogotisch. Na een brand in 1910 werd het oude koor uit de 16de eeuw steen voor steen afgebroken en 7 meter verder terug opgebouwd. De kerktoren uit 1515, opgetrokken in donkere baksteen met zware steunberen en lagen van bruine zandsteen, is nog bewaard gebleven. Hij werd in 1997 gerestaureerd. In de kerk vindt men oude beelden van de 14de, 15de en 17de eeuw¹⁰.

De oudste kaart die geraadpleegd kan worden betreft de Ferrariskaart uit de 18de eeuw. Op deze kaart wordt geen bebouwing aangegeven in het plangebied en de directe omgeving. Het Dongenblok, de Kabinestraat en de Getteken bestaan nog niet. Het gebied is ingenomen als

⁷ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Laakdal In Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be> op 16/03/2017

⁸ <http://lwgh-laakdal.be/geschiedenis/>

⁹ <http://lwgh-laakdal.be/geschiedenis/>

¹⁰ <http://www.laakdal.be/vrije-tijd-en-toerisme/toerisme/bezienswaardigheden/veerle.html>

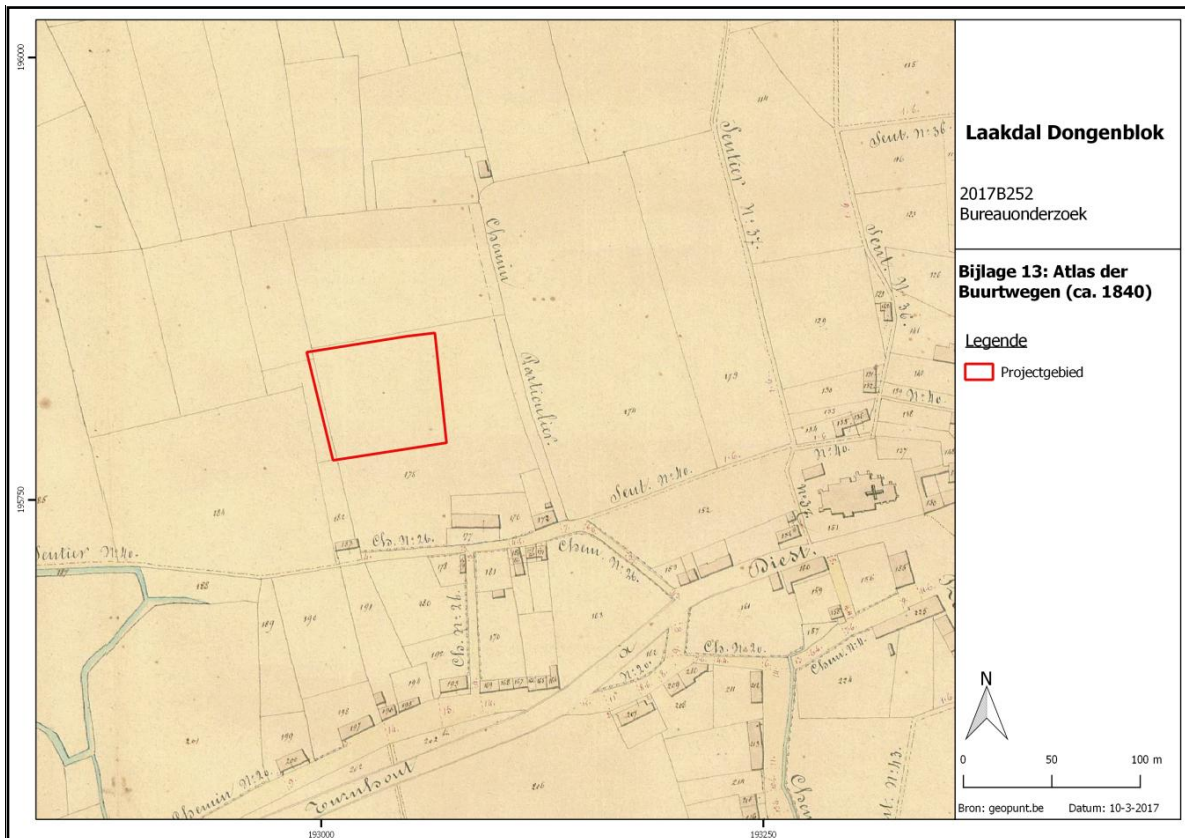
landbouwgrond en ingedeeld in diverse percelen afgezoomd door bomen of hagen. De bewoningskern bevindt zich ter hoogte van de kerk en de invalswegen. De dorpskern wordt aangegeven onder de benaming 'Verle'. Op de Atlas der Buurtwegen (1841) worden voor het eerst de Kabienstraat en de Getteken aangegeven, respectievelijk als Chemin Particulier (private weg) en als Chemin Nr. 26. Het onderzoeksgebied ligt binnen een groot perceel met als nummer 175. De bewoning situeert zich voornamelijk nog aan de kerk en de invalswegen, maar ook aan de Getteken worden enkele huizen aangegeven. De kaart van Vandermaelen (1846-1854) toont een gelijkaardig, doch minder gedetailleerd beeld. De kaart van Popp (1842-1879) is voor het plangebied niet beschikbaar.

Tevens zijn twee topografische kaarten beschikbaar enerzijds uit 1893 en anderzijds uit 1930. Op de topografische kaart van 1893 is een gelijkaardige situatie te zien. De kaart is niet gedetailleerd genoeg om enige verder uitspraken te doen. Wel is duidelijk dat geen bewoning aanwezig is binnen het terrein. De topografische kaart van 1930 geeft een gelijkaardig beeld. De bewoning concentreert zich nog steeds langs de invalswegen en de dorpskern. Het plangebied is nog in gebruik als landbouwgrond.

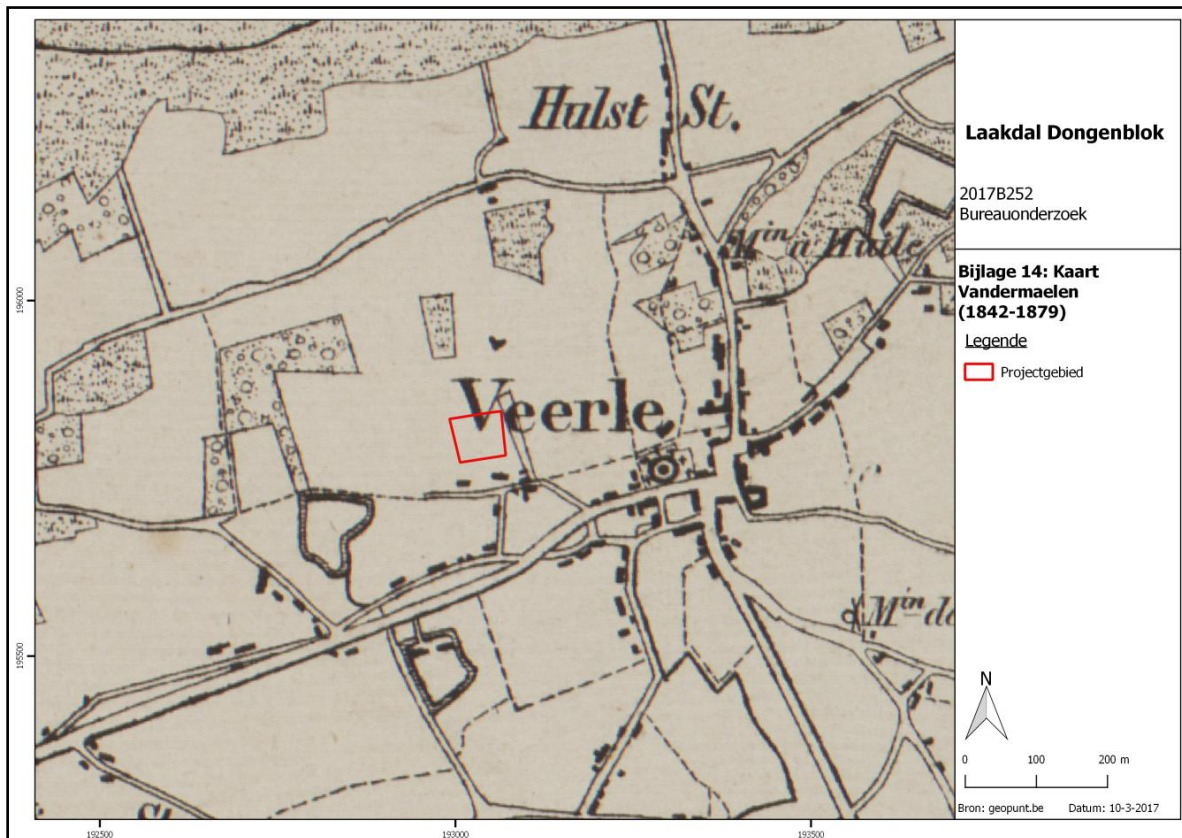
De vroegste luchtfoto betreft een orthofoto uit 1971. De kwaliteit en resolutie is vrij laag, maar toch kunnen hierop reeds enkele zaken opgemerkt worden. Het onderzoeksgebied lijkt volledig ingedeeld in kleine perceeltjes waarop gewassen geteelt worden. De Kabienstraat en de Getteken worden aangegeven met bewoning. Het Dongenblok bestaat nog niet. Ten noorden, oosten en westen van het plangebied is de regio zijn nog volop in gebruik als wei- en akkerlanden. Op een latere en meer gedetailleerde luchtfoto van 1979-1990 dient bovenstaande waarneming bijgesteld te worden. Zo is nu het Dongenblok te zien. De wei- en akkerlanden zijn ingenomen door diverse woonkavels. Het plangebied zelf is met uitzondering van een klein gebouwtje met toegangsweg onbewoond en in gebruik als weiland met enkele bomen. De luchtfoto van 2016 is het meest scherp en gedetailleerd. Reeds op de vorige luchtfoto konden de diverse woonkavels rondom het plangebied herkend worden. Dit blijft ongewijzigd. Ook het plangebied blijft ongewijzigd met een kleine gebouwtje en enkele kleine schuurtjes aan de zuidoostelijke grens. Het grootste deel is braakliggend.

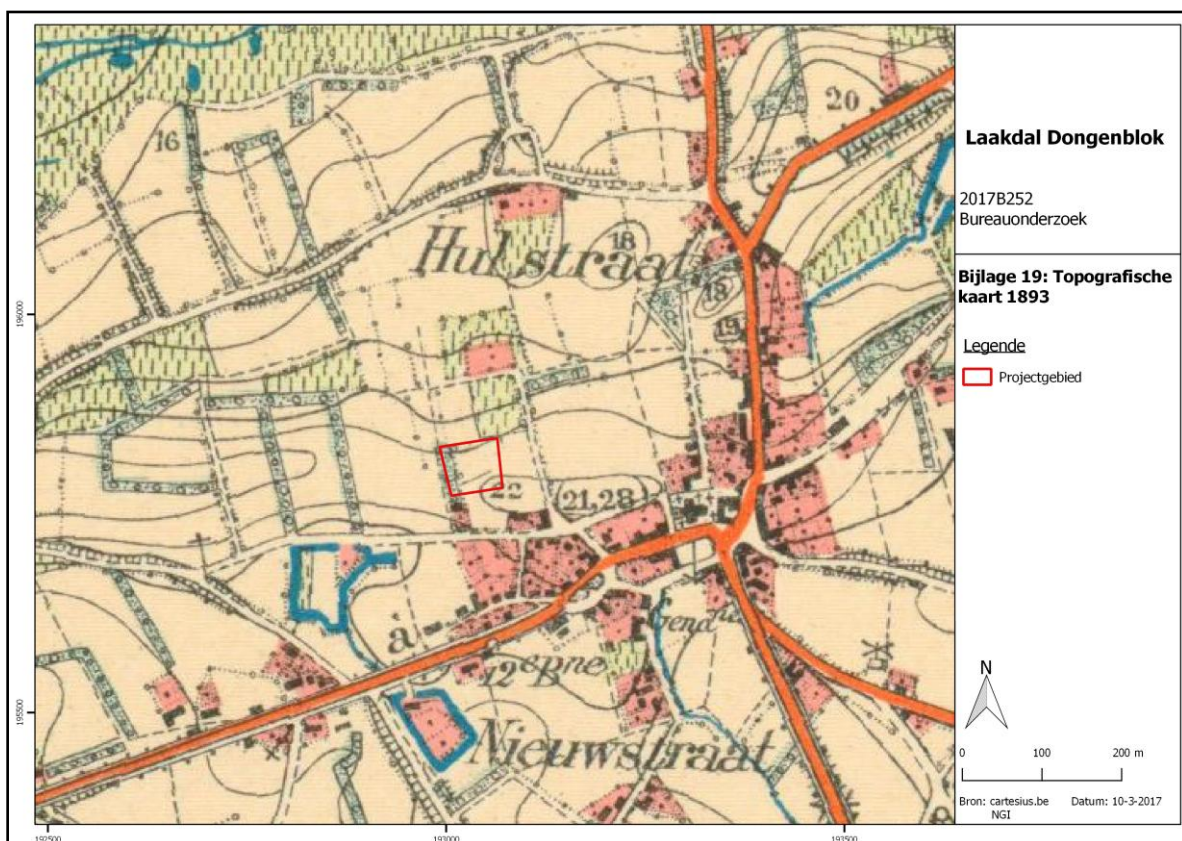
Figuur 15 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).

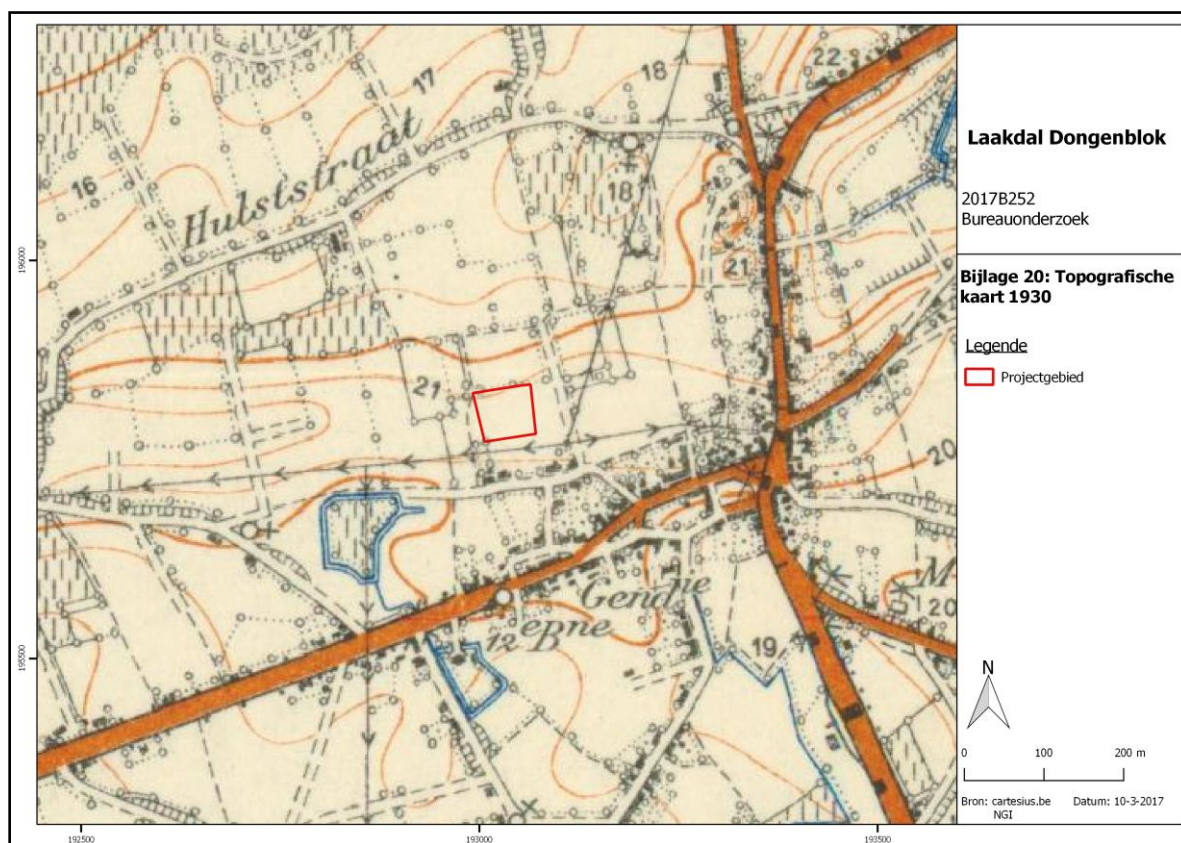
Figuur 16 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

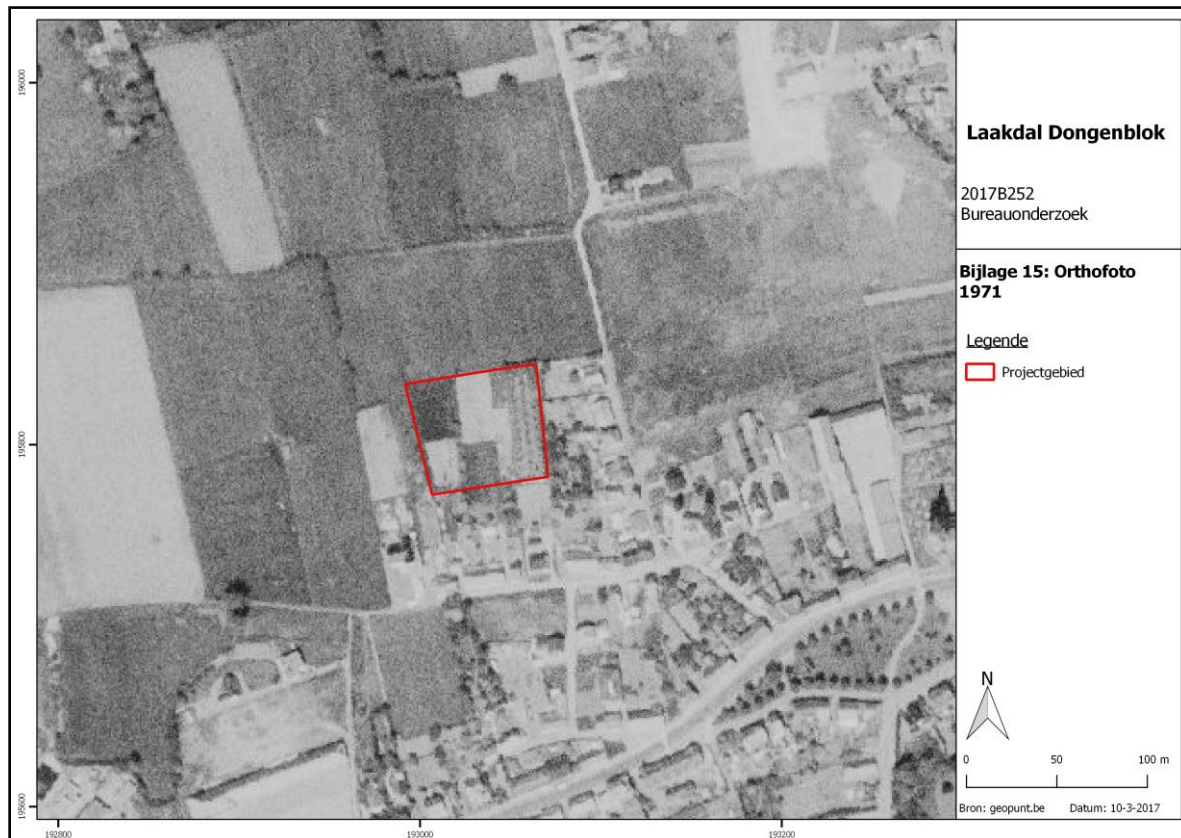
Figuur 17 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

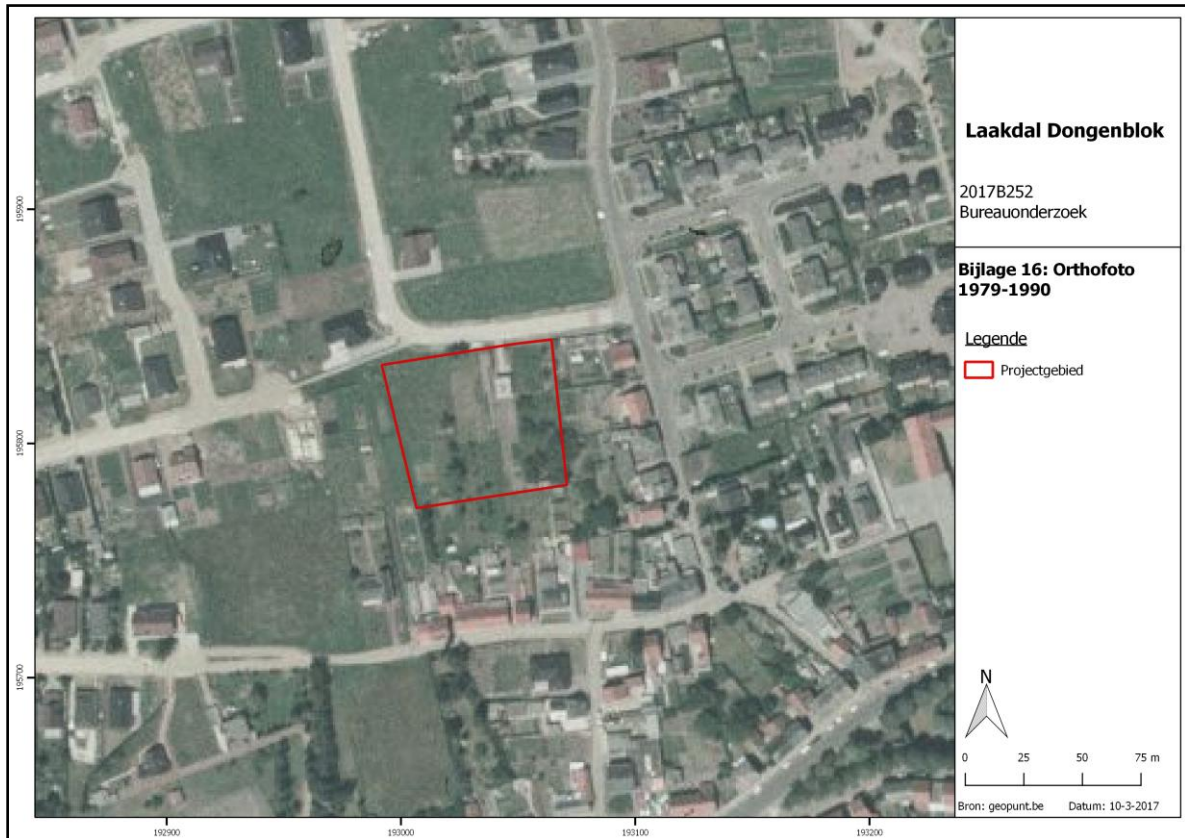
Figuur 18 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 19 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1930 (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 20 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 21 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).

2.5. Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden in de omgeving van het projectgebied een aantal sites aangegeven, die hiernavolgend besproken worden. De sites tonen duidelijk aan dat de omgeving van Laakdal en Vorst rijk is aan archeologische sites en vondsten. Vooral het hoge aantal 17de-eeuwse verdedigingswerken (schansen) is hoog in deze regio.

Net ten zuidwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich de Plaatsschans (CAI ID 102731)¹¹. De 17de-eeuwse schans is gelegen aan de huidige jongensschool en werd vroeger de 'Van Roeykensvest' genoemd. Het water rond de schans stond in verbinding met de watergracht rond de pastorie van Veerle. De pastorie bevindt zich iets verder ten zuiden (CAI ID 113090)¹². De pastorie kent zijn oorsprong in de late middeleeuwen. In 1321 bevond zich met zekerheid al een eenvoudige pastorie op deze locatie, die in de 15de en 16de eeuw verder uitgebreid wordt. In het parochieregister van 1592 en 1686 wordt de pastorie als volgt omschreven: 'Huisinge en grachten rond en tweede hof en boomgaard'. De omgrachting dateert uit het midden van de 17de eeuw. In het midden van de 19de eeuw zal de oude pastorie afgebroken en vervangen worden door een nieuwe. Ten noordoosten van het plangebied is nog een tweede schans aanwezig ter hoogte van de Brouwerijstraat (CAI ID 104195)¹³. De schans is beter bekend als de Besauwenschans en dateert uit de 17de eeuw.

In het centrum van het dorp bevindt zich de Onze-Lieve-Vrouw-in-de-Wijngaardkerk (CAI ID 113088)¹⁴. De kerk kent zijn eerste vermelding in 1289 en 1295 bij de overdracht van Veerle aan de abdij van Averbode. Er zou een romaanse kerk bestaan hebben, die nu volledig verdwenen is en waarvan het 12de-eeuwse doopvont teruggevonden werd. In 1488 brandt de kerk af en ze wordt in 1505 heropgebouwd uit recuperatiemateriaal. In de kerk werd één kistgraf gevonden dat zeker dateert voor 1890.

Ten noordoosten van het plangebied ligt de Veerlse Hoeve, gelegen langs de huidige Steenweg op Veerle, tegenover de weg Paardsbossen aan de Kleine Laak (CAI ID 113082). De hoeve kent zijn oorsprong in de 13de eeuw en wordt aangegeven als een alleenstaande site met walgracht. Op de 18de-eeuwse Ferrariskaart wordt ze beschreven als de Dongelhoeve. Ten westen van het terrein bevindt zich de Molen van Veerle (CAI ID 113078). De molen dateert uit de 18de eeuw en is heden ten dage verdwenen.

Ten zuidoosten van het plangebied werd een vooronderzoek uitgevoerd door Studiebureau Archeologie aan de Kapellestraat (CAI ID 208090)¹⁵. Bij het onderzoek werden hoofdzakelijk greppels uit de late middeleeuwen teruggevonden. In één van de grachten werd een dump met laatmiddeleeuws nederzettingsafval aangetroffen, wat wijst op bewoning in de nabije omgeving. Een verder vervolgonderzoek werd niet nodig geacht, bijgevolg staat de zone aangegeven als een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

¹¹ Van Gehuchten 1997

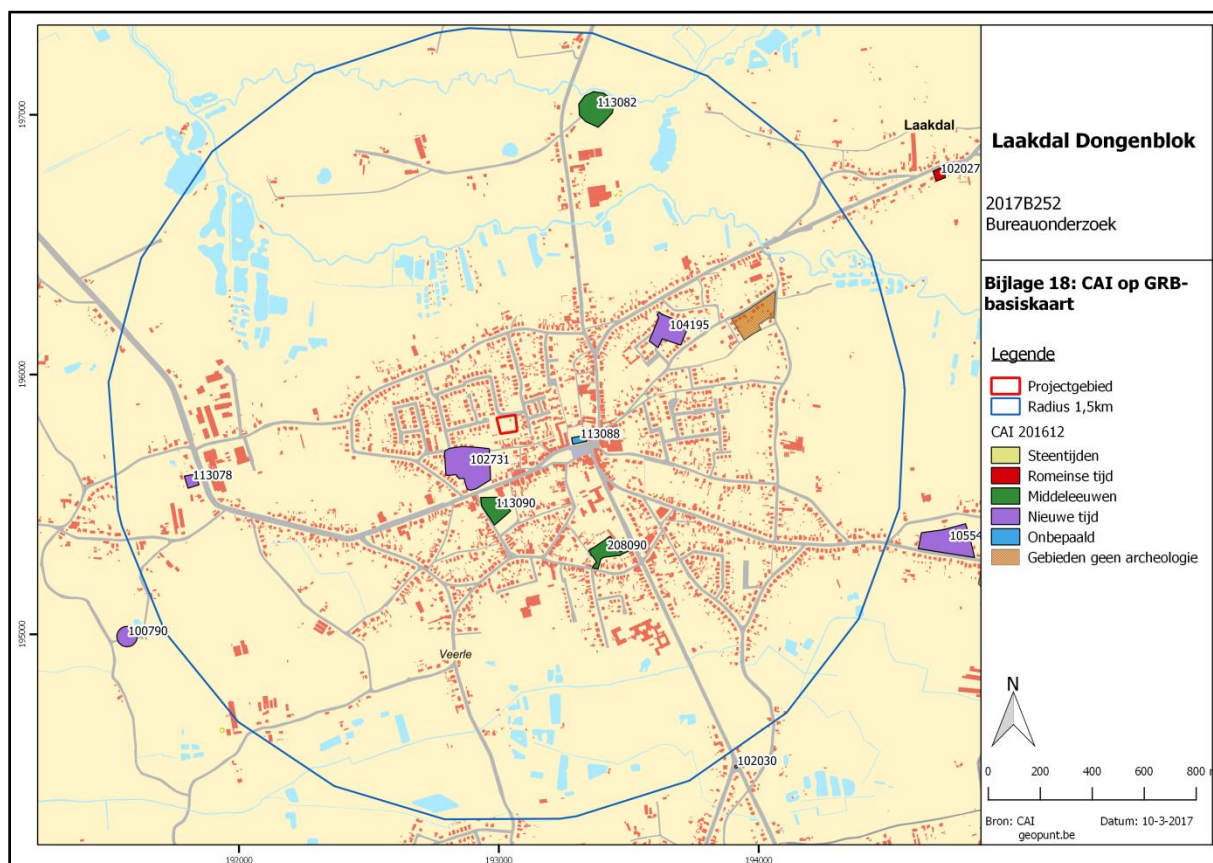
¹² Helsen 1982

¹³ Van Gehuchten 1997

¹⁴ Van Gehuchten 1997

¹⁵ De Raymaeker 2015

Archeologische opgravingen in de dorpskern van Vorst aan het Oost- en West-Molenveld leverden diverse bewoningssporen uit de volle middeleeuwen. Opmerkelijk is de vondst van een ongedecoreerde Hanzeschotel aangetroffen onderin een waterput. Daarnaast werden nog sporen van bewoning uit de metaaltijden vastgesteld. De onderzoeken situeren zich op een tweetal kilometer ten noordoosten van het plangebied.

Figuur 23 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van de bureaustudie kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Op basis van de 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen kan gesteld worden dat zich nog geen bewoning bevond binnen de grenzen van het plangebied. Het centrale gebouwtje op het perceel 395V2 is pas te zien op de luchtfoto van 1990.
- Voor de periode voor de 18de eeuw zijn geen bronnen beschikbaar waardoor de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet kan gestaafd worden.
- Op basis van de bureaustudie kan gesteld worden dat de zichtbare verstoring minimaal is, met uitzondering van het centrale gebouwtje (perceel 395V2). Het overgrote deel is steeds in gebruik geweest als akker- en/of weilanden.
- Op archeologisch vlak kan gesteld worden dat er een zekere potentiële waarde aan het terrein kan toegeschreven worden, gezien de diverse sporen, vondsten en structuren in de directe omgeving uit diverse periodes (metaaltijden, volle en late middeleeuwen), alsook de gunstige ligging op een drogere heuvelrug ten zuiden van de Grote Laak. Daarnaast kenmerkt de regio zich door diverse 17de-eeuwse schansen, verdedigingssystemen die de regio moesten beschermen.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

Binnen het plangebied zal een woonverkaveling met 12 woonkavels ingepland worden. Hierbij aansluitend wordt een T-vormige wegenis aangelegd die verbinding maakt met het Dongenblok. Tevens omvatten de werken ook nutsvoorzieningen en riolering. De geplande werken hebben een nefaste impact in de bodem over het volledige plangebied en zullen het potentiële archeologisch erfgoed verstoren. Bovendien kan uit het bureauonderzoek de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd worden. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren in de vorm van proefsleuven.

3.3. Verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Landschappelijk bodemonderzoek

Dit type onderzoek heeft tot doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door middel van boringen of profielputten. Met deze methode kan met een minimale impact in de bodem toch heel wat informatie verkregen worden. De methode wordt binnen de archeologie vooral aangewend om het bodemkundig potentieel na te gaan voor de aanwezigheid van goed bewaarde steentijdsites.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden. De bodemopbouw is immers reeds gekend en er zijn geen redenen om aan te nemen dat de bodemkaart niet accuraat zou zijn voor het projectgebied.

- Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Ook kent deze methode haar nut bij het opsporen van explosieven. Onder dit type onderzoek vallen verschillende opsporingstechnieken: magnetometrie, weerstandsmetingen, grondradar enz.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Veldkartering en metaaldetectie

Bij een veldkartering of oppervlakteprospectie wordt een visuele inspectie gedaan van het terreinoppervlak voor de aanwezigheid van archeologisch vondstmateriaal, zoals aardewerk of silexartefacten. Metaaldetectie betreft het opsporen van metalen voorwerpen door middel van een metaaldetector. De toplaag, ca. 20cm diep, wordt hierbij afgezocht door middel van parallelle looplijnen met of zonder een bepaalde tussenafstand.

In dit geval zijn beide onderzoeksmethodes niet zinvol om uit te voeren en kunnen dus buiten beschouwing genomen worden.

3.4. Verder vooronderzoek met ingreep in de bodem

- Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel om archeologische sites op te sporen door middel van boringen. Via de boringen kunnen begraven niveaus teruggevonden worden waarin zich bv. *in situ* steentijdartefacten kunnen bevinden. De boringen worden volgens een bepaald grid met optimale spreiding opgesteld.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Proefsleuven en proefputten

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.¹⁶

Gezien de oppervlakte van het terrein en de geplande werken is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk.

Het totale terrein is 4340m² groot waarvan 10% oftewel 434m² dient onderzocht te worden door middel van proefsleuven. Aanvullend hierbij moet nog voor 2,5% oftewel 109m² aan kijkvensters, dwars- of volgsleuven aangelegd te worden. In totaal wordt zo 12,5% oftewel 543m² onderzocht. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen.

3.5. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. De 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen geven geen bewoning aan. In de omgeving bevinden zich wel diverse sites uit de metaaltijden, de volle en late middeleeuwen. Ook kenmerkt de omgeving zich door de aanwezigheid van een aantal vroeg 17de-eeuwse schansen en bevindt het gebied zich bovendien op een gunstige heuvelrug ten zuiden van de Grote Laak.

¹⁶ HANECA et al. 2016.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Het grootste deel van het terrein blijkt uit de bureaustudie onverstoord en steeds in gebruik als cultuurgrond of braakliggend terrein. Er bevindt zich één klein gebouwtje op perceel 385V2. Het gebouwtje werd opgetrokken in het laatste kwart van de 20ste eeuw.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Het terrein bevindt zich op een gunstige heuvelrug nabij de noordelijke stromende Grote Laak. Bovendien toont de bodemkaart aan dat er onder de teelaarde nog een B-horizont aanwezig is.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De geplande werken omvatten een woonverkaveling met wegenis, nutsvoorzieningen en riolering. Deze werkzaamheden zullen een aanzienlijke en nefaste impact hebben op het bodemarchief.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek. Echter gezien de omliggende sites is de kans op het aantreffen van archeologische sporen reëel, zeker door de gunstige ligging.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

In eerste instantie dient het centrale gebouwtje gesloopt te worden en dienen wat opgeschoten struiken en bomen in het oostelijke deel gerooid te worden. Bij het rooien van de bomen dienen de stronken te blijven zitten tot na het archeologische onderzoek. Na deze werkzaamheden dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden over het volledige plangebied. Dit onderzoek bestaat uit 4 parallelle sleuven volgens een NO-ZW oriëntatie. De sleuven hebben als doel om het archeologisch potentieel van het terrein in kaart te brengen. Zijn er archeologische sporen aanwezig? Behoren deze tot één of meerdere periodes? Daarnaast is het ook belangrijk om de verstoringsgraad in kaart te brengen. Zijn de sporen goed bewaard? Kunnen er verstoringszones afgebakend worden? Afsluitend is het belangrijk om alle gegevens samen te beschouwen om zodoende een uitspraak te kunnen doen over het potentieel van het terrein. Hierbij wordt afgewogen of verder onderzoek nodig is in de vorm van een opgraving, over een deel of volledig het terrein, of kan er overgegaan worden tot een vrijgave bij afwezigheid van archeologische sporen.

4. Samenvatting

Het terrein bevindt zich in de gemeente Laakdal, meer bepaald in de dorpskern van Veerle tussen het Dongenblok in het noorden, de Kabilenstraat in het oosten en het Getteken in het zuiden. Het terrein is verbonden in het noorden met het Dongenblok. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 4340m². Het terrein heeft een bijna vierkante vorm en ligt momenteel voor het grootste deel braak of als weiland. Enkel in het oosten zijn wat opgeschoten struiken en enkele kleine bomen aanwezig. Op het perceel 395V2 bevindt zich nog een bestaand gebouwtje van ca. 55m². Op de zuidelijke rand zijn nog enkele kleinere stalletjes aanwezig. Het plangebied bevindt zich in de dorpskern van Veerle op een paar honderd meter ten noordwesten van de kerk. Kadastraal gezien ligt het terrein op: Laakdal (Veerle), afdeling 1, sectie A, perceel nr. 395N2, 395K2, 395V2, 395T2 en 395R2.

Binnen de grenzen van het plangebied worden drie bodemtypes aangegeven. In de zuidoostelijke hoek wordt een klein deeltje aangegeven als bebouwde zone (OB). Het zuidelijke deel wordt gekarteerd als een Zbfc bodem. Dit bodemtype kenmerkt zich als een droge zandbodem met een weinig duidelijke ijzer en/of humus B-horizont. Het noordelijke deel wordt aangegeven door een wScf bodem. Dit type kenmerkt zich als een matig droge lemige zandbodem met een weinig duidelijke ijzer en/of humus B-horizont. Het klei-zand bevindt zich hier op een geringe diepte van ca. 75cm. In beide gevallen behoren de bodemtypes toe aan podzolbodems. Bij het type Zbf komen roestverschijnselen voor tussen 90 en 120cm diep. Onder de akkerlanden is een dikke humuslaag aanwezig, terwijl onder bosgronden de bovengrond heterogeen en humusarm is. De gronden zijn overwegend arm en veelal bebost met naalddhout. Bij het type Scf is de humeuze bovengrond grijs tot bruingrijs waarbij de E-uitlogingshorizont meestal volledig verwerkt is in deze laag. De rood- tot bruinachtige roestvlekken bevinden zich tussen 60 en 90cm diepte en de ijzer B-horizont is zwak ontwikkeld. Ten noorden en ten zuiden komen zandgronden voor die droog tot matig droog zijn met een dikke antropogene humus A-horizont (type Zcm en Zbm). Nog verder ten noorden zijn de bodemtypes te zien die te maken hebben met de Grote Laak. Ze kenmerken zich door een natte klei zonder profielontwikkeling.

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. De cartografische bronnen geven geen bewoning aan in de 18de, 19de en 20ste eeuw. Pas op het einde van de 20ste eeuw wordt een klein gebouwtje opgetrokken. In de omgeving van het plangebied bevinden zich diverse sites die gaan van de metaaltijden tot de middeleeuwse periode. Bewoningssporen uit de metaaltijden en volle middeleeuwen werden aangetroffen aan het Oost- en West-Molenveld in Vorst. Als laatste zijn ook enkele vroeg 17de-eeuwse schansen aanwezig binnen het grondgebied van Laakdal.

De geplande werken omvatten in eerste instantie enkele voorbereidende werken waaronder het slopen van het bestaande gebouwtje, het verwijderen van het struikgewas en het rooien van de boompjes. Nadien zal op het terrein een verkaveling ingepland worden met 12 woonkavels, wegenis, nutsvoorzieningen en rioleringen. De geplande werken zullen het volledige bodemarchief verstoren binnen het plangebied. Op basis van deze gegevens dient een verder vooronderzoek te gebeuren in de vorm van proefsleuven over het volledige terrein.

5. Bibliografie

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Laakdal>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- <http://lwgh-laakdal.be/geschiedenis/>
- <http://www.laakdal.be/vrije-tijd-en-toerisme/toerisme/bezienswaardigheden/veerle.html>
- DE RAYMAEKER A., 2015, *Het archeologisch vooronderzoek aan de Kapellestraat te Laakdal*, Archeo-rapport 331, Studiebureau Archeologie.
- HELSEN L., 1982, *De oude pastorij van Veerle*, (Jaarboek Laakdal I), pp. 37-42.
- VAN GEHUCHTEN F., 1997, *Veerle: arm en trots (1219-1976)*, Herentals, p. 77.

6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Uitsnede uit het kadasterplan (bron: geopunt.be).	7
Figuur 2 Uitsnede uit de ‘geplande werken’ (bron: initiatiefnemer).	8
Figuur 3 Detailopname van de ‘geplande werken’ (bron: initiatiefnemer).	9
Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	10
Figuur 5 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI). ..	11
Figuur 6 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de perceelsnummers (bron: geopunt.be). ...	11
Figuur 7 Zicht op de bodemgebruikskaat met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be)... ..	12
Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).	13
Figuur 9 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV). ..	14
Figuur 10 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	14
Figuur 11 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	15
Figuur 12 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	16
Figuur 13 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 14 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 15 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).	20
Figuur 16 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).	20
Figuur 17 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).	21
Figuur 18 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).	21
Figuur 19 Uitsnede uit de Topografische kaart van 1930 (bron: cartesius.be en NGI).	22
Figuur 20 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).	22
Figuur 21 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1990 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 23 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	25